بسم الله الرحمن الرحیم

خلاصه پروژه: ارزیابی رفتاری صفحه شبهه و شایعات خبرگزاری فارس

با گسترش شبکه‌های اجتماعی، سرعت و گسترهٔ انتشار اخبار جعلی افزایش یافته و مشکلات اجتماعی متعددی ایجاد کرده است. با توجه به ماهیت پیچیده انسان، برای اصلاح شناخت و رفتار انسان در زمینه اخبار جعلی بهتر است از علوم رفتاری و به طور خاص روان‌شناسی، استفاده شود.

فارس — مرکز بینش‌های رفتاری ایران

مقدمه و مسئله

اخبار جعلی از زمان پیدایش رسانه‌ها وجود داشته‌اند، اما با ظهور شبکه‌های اجتماعی، سرعت و گستره انتشار آن‌ها افزایش یافته است. در ایران نیز مانند سایر کشورها، استفاده گسترده از شبکه‌های اجتماعی باعث افزایش مصرف اخبار جعلی شده است. این اخبار بر **ادراک عمومی، اعتماد و امید مردم** تأثیر منفی می‌گذارند. (۱ و ۲) برای مقابله با این پدیده، راهکارهایی مانند استفاده از هوش مصنوعی، افزایش سواد رسانه‌ای و پلتفرم‌های حقیقت‌یاب پیشنهاد شده‌اند. با این حال، این راهکارها همیشه موفقیت‌آمیز نیستند و گاهی **می‌توانند تأثیر معکوس داشته باشند.**

علوم رفتاری و روان‌شناسی می‌توانند بینش‌های مفیدی برای مقابله با اخبار جعلی ارائه دهند. دسترسی به بینش‌های رفتاری به دولت‌ها کمک می‌کند تا **مداخلات مؤثری** طراحی کنند. تیم‌های بینش‌های رفتاری در دولت‌ها، مراکز جهانی، دانشگاه‌ها و بخش‌های خصوصی استراتژی‌هایی برای مقابله با اخبار جعلی ارائه داده‌اند و یافته‌های آن‌ها امروزه توسط این نهادها استفاده می‌شود؛ مانند کاخ سفید (۳)، توییتر (۴) و سازمان بهداشت جهانی (۵).

در ایران، علی‌رغم تلاش‌ها، فقدان شناخت عمیق و سیاست‌های مبتنی بر شواهد روان‌شناختی احساس می‌شود. استفاده از علوم رفتاری به **مقابلهٔ کارآمدتر و کم‌هزینه‌تر** با اخبار جعلی کمک می‌کند و سازمان‌ها و فعالان سانه‌ای مختلف می‌توانند از این علوم برای مقابلهٔ موثر می‌توانند بهره ببرند.

این پروژه، در زمستان سال ۱۴۰۱ به سفارش **خبرگزاری فارس** انجام شده و در آن اخبار صفحه شبهه و شایعه فارس که از تاریخ ۲۷ آذر تا ۲۷ دی ۱۴۰۱ در بخش پربازدیدها و اخبار بالای صفحه قرار داشتند، مورد تحلیل رفتاری بر اساس یافته ها و اصول به دست آمده از روان‌شناسی اخبار جعلی قرار گرفتند.

خلاصه یافته‌ها

گزارش حاضر شامل دو بخش است؛ در بخش اول این گزارش، به **ارزیابی رفتاری** اخبار گفته‌شده پرداخته شده‌است. در این بخش، ابتدا موارد مثبت و منفی از منظر اصول روان‌شناسی اخبار جعلی در هر خبر مشخص شد؛ در گام بعد، به خواننده نشان داده شد که **در صورت استفاده درست از اصول رفتاری در پیاده سازی خبر، صورت بندی و متن خبر به چه شکل می‌بود** و برای این کار بخش‌های از خبر بر اساس اصول روان‌شناختی بازنویسی می‌شدند.

در بخش دوم گزارش، **۸ ایده اجرایی برای بهبود رویکرد خبرگزاری فارس** برای مقابله با اخبار جعلی ارائه شد. در ادامه به نمونه‌ای از این اخبار اشاره می‌شود.

نمونه ارزیابی رفتاری انجام‌شده

توصیه‌های سیاستی

پروژهٔ حاضر در پی آن بود با استفاده از جدیدترین و مستحکم‌ترین یافته‌های روان‌شناسی و علوم رفتاری در حوزه اخبار جعلی و با هدف نشان‌دادن اجرایی‌بودن و ملموس و عینی‌بودن این یافته‌ها و تفاوت آن‌ها با وضعیت فعلی، اخبار مرتبط با پاسخ به اخبار جعلیِ منتشرشده در یکی از خبرگزاری‌ها را به عنوان نمونه و به‌صورت سازمان‌یافته تحلیل رفتاری کرده و بر اساس آن پیشنهاداتی اجرایی برای بهبود این فعالیت‌ها ارائه دهد. باید توجه داشت که با بکارگیری یافته‌ها و راهبردهای روان‌شناسی و علوم رفتاری در موضوع مقابله و پیشگیری با اخبار جعلی، می‌توان سایت‌هایی که قصد راستی‌آزمایی اخبار را دارند را در دو نسل بهبود داد:

۱) نسل اول (مقابله مبتنی بر علوم رفتاری): در این نسل، پست‌ها **با تمرکز بر بیان حقایق و استفاده از پاسخ‌های مناسب به اخبار جعلی و استفاده از اصول اعتبارزدایی تدوین می‌شوند.**

۲) نسل دوم (پیشگیری مبتنی بر علوم رفتاری): این نسل، بجای تمرکز بر مقابله، بر **پیشگیری از اثرگذاری اخبار جعلی بر افکار عمومی تمرکز دارد** و از راهبردهای اعتبارزدایی پیشینی مانند هشدار دادن و تلنگر صحت استفاده می‌کند.

پژوهشگران طرح: زینب امینی، زینب ایلیایی، محمدحسن ابراهیم کنی و فاطمه مروتی

مرکز بینش‌های رفتاری ایران، متشکل از جمعی از دانش‌آموختگان روان‌شناسی دانشگاه تهران بوده که با هدف کاربردی‌سازی رویکرد بینش‌های رفتاری (BI) در مسائل و مشکلات مختلف جامعه ایران فعالیت می‌کند. این مرکز تاکنون پروژه‌های متعدد رفتاری با سازمان‌های مختلف اعم از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت راه و شهرسازی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و شهرداری تهران انجام داده‌است.

ضلع شمال غربی چهارراه ولیعصر عج، خانه اندیشه‌ورزان
iranbehavioralinsights.ir
@iranbehavioralinsights
۰۹۳۰۳۱۸۷۲۲۰

منابع

(۱) Warofka, A. (2018). *An Independent Assessment of the Human Rights Impact of Facebook in Myanmar*. Retrieved from https://about.fb.com/news/2018/11/myanmar-hria/ (۲) Freeman, D., Waite, F., Rosebrock, L., Petit, A., Causier, C., East, A., ... & Bold, E. (2020). Coronavirus conspiracy beliefs, mistrust, and compliance with government guidelines in England. *Psychological Medicine*, 1-30. DOI 10.1017/s0033291720001890. (۳) Politico (2022). *How Ukraine Won The #LikeWar*. (۴) Twitter Blog (2022). *Our approach to the 2022 US midterms*. (۵) *Go Viral! A 5-MINUTE GAME THAT HELPS PROTECT YOU AGAINST COVID-19 MISINFORMATION*. Retrieved from: https://www.goviralgame.com/books/go-viral/correcting social impressions. Proceedings of the National Academy of Sciences, 116, 9802-9807. doi:10.1073/pnas.1903222116.